

Svébis Bence

Dezillúziók diktátorai

Kötter Tamás: *Rablóhalak, Dögkeselyűk, A harcból nincs elbocsátás*

Ismerjük a mondást, miszerint: lépj egyet hátra, és onnan tekints az életedre. Kötter Tamás ennek ellenkezőjét teszi: egyet előrelép, bele a sűrűjébe, és onnan vizsgálja az őt körülvevő világot. Három kötetből álló, de valójában egy egységként is kezelhető novellafüzére egy zárt, de nem csak ezért fullasztó világot tár fel megrendítő részletességgel és csikorgó iróniával.

Első, 2013-ban megjelent novelláskötete, a *Rablóhalak* a kiváltságosok, a menedzservilág élvhajász élvezőit, vagy inkább elszenvedőit vonultatja fel. A világ parazitája az üzletember, aki pusztán látszathatalommal bír: egy mesterségesen fenntartott társadalmi berendezkedés kulcsfigurája. A magát elfogadónak hirdető, de csak részben toleráns társadalom elvárásai termelték ki ezt az embertípust, kinél minél fényesebb a külsín, annál fakóbb a belbecs. Az utóbbi hiányosságait az előbbivel kompenzálja. A semmilyen ember a tárgyak valamilyensége által akar kitűnni. Autó- és ruhamárkák, a legmenőbb szórakozóhelyek és turisztikai úticélok kergetik itt egymást, licitálnak egymás fölé, és nincs megállás. Nincs legjobb, mert nincs józan értékítélet. Az emberfeletti hatalommal bíró emberalatti ember a legkártékonyabb létforma, mert nem tudja, mivégre van a világon. Nem tud mit kezdeni erejével és hatalmával, és ahelyett, hogy a jó szolgálatába állítaná, az önimádat és a nagyságmánia lesz úrrá rajta. Embertelen, mert hiányzik belőle az empátia, nem képes mások helyzetébe képzelni magát, csak saját maga létezik önmaga számára, de valójában már azt is unja. Cselekvései pótcselekvések, nem előre viszik, itt csak a haladás illúziója van meg. Vagy még az sem: már illúziók sincsenek, csak az akarat, a saját akaratuk rákényszerítése másokra. A dezillúziók diktátorai ők, üres senkik, tehetségtelen Michelangelók a fontoskodás falanszterében, akik nem tehetségük meg nem becsülése miatt végzik a lélekölő munkát, nem azért, mert senki sem látta meg valódi képességeiket, hanem mert sosem volt bennük több. Az infantilis, felnőni képtelen világi reprezentánsai – érdekes látni, hogy Potozky László *Éles* című regényének 21 éves elbeszélője ugyanúgy kizárólag a Facebook és a pornóordalak megnyitására használja böngészőjét, akárcsak Kötter harmincpluszos szereplői –, akik hűen tükrözik, mert kiszolgálják a hibás mechanizmusokból összetákolt világot. Érzéketlenek, mert

rég elfeledték, hogyan kell érezni. A túlélés elkeserítő tanulsága az üresség, a cél nélküli, repetitív élet. A menedzserek és vállalatvezetők valójában a kéj spekulánsai: munkájuk, mely nem kevesebb, mint a világ gépezetének fenntartása, nem érdekli őket, az ügyvédek nem az épp aktuális ügy aktáit bújják – ha mégis, akkor rajzpapírnak használják az oldalakat, oda sem figyelve, mi áll rajtuk –, nem a jogszabályokat tanulmányozzák, hanem az esti programot szervezik, mely megmenti őket a semmittevéstől és az értelmes cselekedetektől. Roy Andersson filmjében, a *Dalok a második emeletről*-ben van egy jelenet: öltönyös üzletemberek és kosztümös üzletasszonyok flagellánsok módjára ostorozzák magukat az utcai menetben. Kötter novellái mintha csak ezt a metaforát bontanák ki: az önsorsrontó pénzemberek értelmetlen önkínzását. Rossz döntések és katasztrófák sorozata az élet, de Kötter olyan iróniával átszótt cinizmussal tudja bemutatni mindezt, hogy szinte várjuk, hogy bekövetkezzen. Pedig, ha jobban belegondolunk, az ő katasztrófáik a mi tragédiáinkká lesznek.

Kötter rafináltan érzékelteti egy zárt világ fullasztó miliójét: a *Rablóhalak* novelláiban előrehaladva alig-alig tűnik fel új szereplő, mindenkit láttunk már valamilyen módon, és még a párbeszéd, a helyszínek és cselekvések mechanizmusai is egymást ismétlik. Hogy mégsem válik egy kötetnyi novellán keresztül unalmassá az önisméltésnek is gondolható stílusjegye, az éppen az, hogy nem cél nélküli a repetíció, így nem is önisméltés. Más helyzetekben, más szemszögből láttatja sokszor ugyanazt az eseménysort, vagy éppen élethelyzetet. És ezzel pont azt mutatja meg, hogy hiába váltunk nézőpontot, a lényegen mit sem változtat. Talán itt-ott eltérőek lesznek az elbeszélők emlékei, ám ettől még nem fogjuk mi, olvasók másként megítélni az eseményeket.

Sokatmondó az is, ahogy ezek az emberek kommunikálnak: szinte alig beszélgetnek, ha találkoznak, nem igazán van mondanivalójuk egymásnak, szavaik üres fecsegéssé silányulnak. Jobbára sms-eznek egymással, és a Facebookról gyűjtenek információt a másiktól: merre járt, hol lakik, mik a kedvenc zenéi, filmjei, könyvei stb. Vagyis épp olyan hazug és kreált képet ismernek meg a másiktól, mint amilyet önmagukról is közvetítenek. A valós emberi értékek a külsőségek pincéjében szűkülnek.

Az első kötet még az újdonság izgalmával hat, így egyúttal könnyebb dolga is van. A második, a *Dögkeselyűk* azonban már nem tud újat mutatni, valójában az első kötetet zsákmányolja ki. Ügyvédek és vállalatvezetők, számtalan visszatérő karakter, helyszín és esemény, de mindez nem több, mint a *Rablóhalak* megisméltése. Ám igazságtalan volna csak az önisméltést felhozni a *Dögkeselyűk* kapcsolatban, hiszen valamilyen módon össze is foglalja és le is zárja a témát. Szimbolikus az utolsó novella (*A vörös, a zöld és a fekete*) zárlata, ahol az ügyvédi iroda vezetőjének, Viktornak cuccait sorolja: „Ránézésre is csupa szemét: pezsgós-meg borosüveg dugók, VIP-meghívók és -belépők, a *Playboy*, a *Yacht Magazin* meg az *Ügyvédek Lapjának* néhány száma, a *Hitler tudósai* című könyv, számlák és szalvéták belvárosi éttermekből, fotók bulikról és lányokról, ruhaboltok katalógusai, egy olasz szakácskönyv (még rajta van a fólia), egy pohár a *DiVinóból* (épp olyan, mint amilyet tőle kaptam), *Dubai feliratos póló, söralátétek, karszalagok a Hajógyári-szigetről meg belvárosi klubokból, egy söröskorsó a Sörfesztiválról [...]* meg hasonló kacatok.” Semmi

hasznos, semmi figyelemre méltó, semmi, ami akár kicsit is a munkával volna kapcsolatos, aminek egy valódi ügyvéd asztalfiókjában kéne lenni. Ahogy a leltár, úgy Kötter is ezeknek az embereknek a szemében turkált két kötetten keresztül, és csak annyi derült ki, hogy minden hasztalan. Ahogy kukába kerülnek az évek alatt felhalmozott személyes tárgyak, emlékek, úgy kerülnek kukába az emberek is. Nincs szavatossági idejük: már akkor lejártak, mikor történetük elején megismertük őket.

Ha a *Dögkeselyűk* a *Rablóhalak* lezárása, akkor az *A harcból nincs elbocsátás* egyszerre összegez és lép tovább. Ám ez a továbblépés csalóka: egy másik társadalmi réteg, a celebek világát boncolgatja. A valóságshow-k és haknik sztárjait, a férfiútságokról visszatekintő dekoratív, de valójában dísztelen nőket. Hogy a *Rablóhalak* és a *Dögkeselyűk* kiüresedett pénzemberei semmiben sem különböznek a nagyravágyó kisembertől, az örök vesztéstől, a kisiklott életét kordában tartani képtelen nímandtól, azt Kötter tökéletes párhuzammal érzékelteti. A *Dögkeselyűk*ben szereplő ügyvédi iroda főnöke, Viktor fotókat készít egy bérház falfirkáiról. „A harmadik kép, amelyet Viktor szemmel láthatóan mobiltelefonnal készített, ezért kicsit homályos is a felvétel, egy szakadt lakótelepi lépcsőház falára, primitív kézírással odafirkált feliratokat ábrázol. A feliratok elég viccesek: »Kurva! Évi egy nagy kurva Kati egy nagy kurva Zsani egy nagy kurva.« A feliratok mellett horogkeresztek, alattuk széttárt női lábak. A lábak között újabb női nevek. Viktor képaláírása: »Hölgyek a falon«” – áll *A vörös, a zöld és a fekete* című novellában. *A harcból nincs elbocsátás* nyitóírásban, *A moziban* egy Tibor nevű egykori valóságshow szereplő ugyanebben a lépcsőházban készített képeket: „Úgy látom, hogy a fotók egy lakótelepi ház lépcsőházában készültek, talán éppen abban, ahol most Tibor él. [...] A következő kép minden bizonnyal ugyanebben a lépcsőházban készült, mert a szétrohadt radiátor sarka belóg, és a falon a feliratok is ugyanarról a primitív kézírásról árulkodnak: »Kurva! Évi egy nagy kurva Kati egy nagy kurva Zsani egy nagy kurva.« A kép címe: Falfirka II. [...] Újabb rendhagyó fotó következik. Tibor ezúttal rajzokat örökített meg, egészen pontosan horogkereszteket, alattuk széttárt női lábak, a lábak között női nevek. A horogkeresztek közül néhányat valaki megpróbált négyzetté alakítani, így leginkább egy ablakra hasonlítanak. A kép címe: Hétköznapi fasizmus és antifasizmus.” Egy helyszín, két külön attitűd: Viktor telefonnal, nemtörődöm módon készítette a fotókat, és Facebook-oldalára töltötte fel őket. Tibor művészetként tekint rá, számára ez kiugrási kísérlet: az ismeretlenség, a pénztelenség ketrecének kulcsa lehet. Szánalomra méltó figurák mindketten, akik értelmetlen létüket akarják igazolni bármi áron. Ám míg Tibornál a vágy vezérlője: kitűnni a tömegeből, Viktornál a feloldódni a tömegben. Az egyiket taszítja a tömeg, mert általános, a másikat vonzza, mert társadalmilag az előbbi fölött áll, s emiatt nem veszi észre, hogy semmivel sem általánosabb. Ki a senki, az üzletember vagy a tróger? Valójában mindkettő, hiszen az üzletember maga is tróger, felelőtlen vágyhajhász, és a tróger is üzletember, a vágyhajhászok uzsorása.

A harmadik kötet címadó novellája – amely terjedelmét tekintve akár kisregénynek is nevezhető – tulajdonképpen esszenciálisan tartalmazza mindazt, ami Kötter eddigi írói világát jellemezte. Elbeszélője egy tévétársaság menedzsere, aki épp ugyanolyan problémákkal küzd, mint a korábbi kötetek szereplői: társtalan-

ság, önbizalomhiány és unalom. Ennyiben visszanyúl a szerző korábbi köteteinek világához, mi több, egy, a *Rablóhalak*ban olvasható történet ismét megelevenedik. Olyan ez a majd' százötven oldalnyi történet, mintha Kötter eddigi írásai ennek előtanulmányai lettek volna, ez volna a jéghegy csúcsa, ami mindent összegez, és minden egyéb csak lábjegyzet volna hozzá. Olyannyira igaz ez, hogy egy helyütt még magát is beleírja, illetve egy Kötter nevű, menő és gátlástalan ügyvédét, aki minden eddigi szereplőnél antipatikusabb. Nem véletlen, hogy az író saját vezetéknevét kölcsönözte ennek az ellenszenves karakternek: iróniája itt fordul egyértelműen öriróniába, hiszen Kötter maga is ügyvédként dolgozik.

Tanulmányút e három könyv, melyet végigjárva szinte adja magát az összevetés, hisz Kötter maga is többször idéz többek közt Bret Easton Ellis és Michel Houellebecq műveiből, azonban ez a világ némiképp más. Sokkal esetlenebb és eseménytelenebb, ezeknek a szereplőknek már a törvényes és a törvényen túli kicsapongás sem adatik meg, belebuknak a magánéletükbe. A kilátástalanság kesernyés légköre ez, mely rácáfol Sartre-ra: a pokol nem a többi ember, a pokol mi magunk vagyunk.

(*Kalligram*, 2013, 2014, 2015)